

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Ефективність життєдіяльності кожного індивідуума в суспільстві залежить від виконання ним конкретних функцій, що можливо лише за умов постійного власного розвитку, пошуку найоптимальніших варіантів, інтеграції кращих здобутків минулого з сучасними. В умовах, з одного боку, прискороеного розвитку провідних галузей економіки, а з другого – зменшення зайнятості населення, що підвищує конкуренцію в отриманні робочого місця, зростає потреба в компетентних фахівцях. Сьогодні ті підприємства, що активно розвиваються, потребують ініціативних, творчих працівників, здатних на кожному робочому місці виконувати покладені функції та при потребі приймати нестандартні рішення. Які саме якості фахівців потрібні, залежить від стратегії підприємства на ринку товарів і послуг і рівня “корпоративної” культури, яка виявляється у ставленні керівників до забезпечення професійного зростання своїх працівників. Вивчення досвіду роботи провідних фірм на ринку впродовж тривалого часу дав можливість визначити певний набір способів діяльності, які компетентний працівник зможе скомбінувати залежно від ситуації. Така якість людини виявляється на практиці завдяки попередній професійній підготовці у контексті компетентнісного підходу.

Як методологічну основу формування сучасного фахівця у професійних навчальних закладах застосовують компетентнісний підхід, якому останнім часом присвячено багато наукових праць, а саме: у філософсько-методологічному контексті (А. Андреев, В. Байденко, В. Болотов, С. Гончаренко, В. Кремень), загальнопсихологічному (В. Дружинін, В. Рибалка, М. Холодна, В. Шадриков, Ю. Швалб), у психолого-педагогічному (Е. Зеєр, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Овчарук, А. Хуторський), застосування компетентнісного підходу у підготовці фахівців різних профілів (Н. Божко, А. Вербицький, О. Жилінська, О. Пометун, С. Трубачова, Д. Черваньов). Формування компетентного фахівця, окрім сфер когнітивної та досвіду, торкається ще однієї – особистісної, яка впливає на ефективність формування через особистісно-психологічні якості того, хто навчається. Такий підхід до проблеми підготовки компетентного фахівця зумовлює виник-

нення особливої уваги до психолого-педагогічних аспектів занять у навчальному закладі, зокрема уроку виробничого навчання в ПТНЗ.

Метою статті є розгляд психолого-педагогічних аспектів упровадження компетентнісного підходу в професійно-практичну підготовку операторів комп'ютерного набору.

Професійна підготовка на основі компетентнісного підходу спрямована на формування такого майбутнього фахівця, що прагне самовдосконалюватись і стати професіоналом, оволодівати культурними і духовними цінностями людства, виявляє творче ставлення до своєї праці. У цій стратегії професійної підготовки можна побачити акцент на розвиток здатності учнів реалізувати себе та їх результати у широкому контексті. Результативність компетентнісного підходу залежатиме від його системності та цілісності впровадження в педагогічний процес навчального закладу, що передбачає: по-перше, наявність відповідних взаємовідносин між суб'єктами цього процесу (педагогами й учнями); по-друге, змісту, форм і методів навчання; по-третє, врахування особистісної компоненти методики чи педагогічної технології [3].

Ядром особистісно-професійного розвитку людини є становлення особистісних якостей людини, а саме: "усвідомлення значущих цілей, формування уявлень про себе як професіонала, розвиток потреби в досягненнях у професійній сфері, прагнення творчо реалізувати свій потенціал у професійній діяльності" [4, с. 30]. Ці якості входять до відповідних компонентів структури професійної та фахової компетентностей [7]. Формуючи професійну компетентність, необхідно сприяти активізації професійного саморозвитку тих, хто вчиться, й організації самокерованої самостійної діяльності. Це означає, що студенти (учні) активно включаються в організацію навчального процесу разом із педагогами, маючи нагоду виявити і продемонструвати свої здатності. У такому разі в підготовці компетентного фахівця не лише мають використовуватися нові методи, оновлений зміст навчання, але й педагогічна взаємодія повинна мати особистісний характер. До необхідних умов такого навчання можна віднести: "повага і сприйняття студента як самоцінної особистості, що володіє різнобічними потребами, здібностями, інтересами, яка прагне досягти життєвих цілей що має власну позицію і право її реалізувати; забезпечення особистісного включення студентів у процес навчання: спрямованість на самопізнання, розвиток суб'єктивного досвіду, рефлексивне ставлення до предметів і явищ, що вивчаються, процесу навчання, до себе, до майбутньої професійної діяльності; створення атмосфери роздумів, аналізу, пошуків нових значущих цілей, діалогу різних

позицій, відкритості, підтримки, визнання і підкреслення досягнень” [4, с. 31]. Професійне навчання можна вважати успішним, коли: “знання стають переконливими, їхній обсяг – ерудицією, навиків і вміння – звичкою; розвивається активність, самостійність, творче мислення й інші особистісні якості, які потрібні справжньому професіоналу” [1, с. 293]. Інтеграція цих складових приводить до формування низки компетентностей ще у стінах навчального закладу. Одним із таких прикладів є формування компетентностей під час вивчення інтегрованої навчальної дисципліни “Виробниче навчання” за модульною технологією [2].

Оскільки не всі учні ПТНЗ можуть відразу успішно включитися у професійну діяльність, важливою передумовою цього моменту є поєднання педагогічного і психологічного впливів на них під час уроків і навчання. У структурі праці педагога можна виділити такі найважливіші групи вмінь: 1. Прийоми постановки широкого спектру комунікативних завдань, із яких найголовнішими є створення умов психологічної безпеки у спілкуванні та реалізації внутрішніх резервів партнера зі спілкування. 2. Прийоми, що сприяють досягненню високих рівнів спілкування, а саме: вміння зрозуміти позицію іншого у спілкуванні, виявлення інтересу до його особистості, орієнтація на розвиток учня, володіння засобами невербального спілкування тощо [6, с. 227–228]. Через психологічний вплив формується психологічна готовність учня до майбутньої професійної діяльності, а через педагогічний – професійна (фахова) готовність. Здійснення цих впливів потребує від майстра вміння з’ясувати психологічні причини неуспішності учнів, здійснювати психологічний аналіз уроку, мотивацію діяльності учнів, застосовувати індивідуальний підхід.

Система навчання компетентного фахівця у навчальному закладі має ґрунтуватися на основних ідеях компетентнісного підходу в контексті професійної підготовки, витоки якого знаходять у філософії прагматизму та педагогіці успіху. На нашу думку, для фахівців-комп’ютерників це можуть бути такі положення:

1. Сучасний світ праці потребує універсальних здібностей, які називають компетентностями. Провідні країни світу визначили основні напрями в науці, в яких відбуваються революції, генеруючи багатство і добробут тих держав, де вони відбуваються. Йдеться про квантову, комп’ютерну та біомолекулярну революції. Було зроблено надзвичайно важливий висновок про те, що “держави можуть розквітати і занепадати залежно від здатності опанувати ці три революції” [5, с. 30]. Сьогодні перевага держав залежить від знань, умінь і компетентностей її фахівців. Комп’ютерна революція принесла (і, напевно,

ще принесе) дивовижні відкриття, які з різною швидкістю змінюють діяльність основних галузей економіки, бізнес, комунікації та наш стиль життя, вимагаючи від кожного опанувати нові компетенції.

2. В основі компетентнісного підходу лежать гармонійні поєднання істини та користі, універсального і спеціального, образу та зразка. При розв'язанні конкретної проблеми людина може звернути на манівці, якщо не буде дотримуватися наукових основ у пошуках істини та її користі. Проте у гонитві за користю небезпечно пропустити те важливе, що в майбутньому змінить користь на протилежну якість. Оскільки цей процес перманентний, то виникає питання, чи може людина, маючи спеціальні знання без універсальних, опанувати цілість? Що є правильним: орієнтуватися на зразок чи прагнути до вимареного образу? Очевидно, що правильну відповідь може дати лише компетентна людина.

3. Шлях до успіху в житті кожного пролягає через використання інформаційних ресурсів, соціальну взаємодію і комунікативну компетентність. Сьогодні ці механізми дозволяють бути успішним компетентному фахівцю, проте завдяки комп'ютерній революції вже з'явився підвид штучного інтелекту – евристика, тобто комплекс правил, що ґрунтуються на інтеграції логіки і штучного інтелекту. Найважливішим розділом евристики є експертні системи, які містять знання людей-експертів і можуть аналізувати проблеми, пропонуючи певні рекомендації. Однак людина переважає ці системи такою якістю, як здоровий глузд, який дозволяє виявити, за якими галузями майбутнє, які компетентності будуть потрібні на нових робочих місцях, чого потрібно навчати майбутніх висококваліфікованих робітників.

Процес виробничого навчання має характерні особливості, що стосуються цілепокладання, навчальних принципів, організаційних форм, методів і засобів навчання. У контексті компетентнісного підходу важливо звернути увагу на особливість виробничого навчання, пов'язану з продуктивною працею учнів, під час здійснення якої в різних виробничих ситуаціях учень має приймати самостійне рішення. Це визначає високі вимоги до рівня пізнавальної та навчально-виробничої активності учнів і впливає на визначення змісту і структуру педагогічної технології, вибір методів і засобів навчання.

Для визначення змісту конкретного уроку виробничого навчання у контексті компетентнісного підходу розглянемо зміст компонентів фахової компетентності (за В. Ягуповим) фахівців-комп'ютерників, зокрема операторів комп'ютерного набору (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, праксеологічного, суб'єктного) та необхідні професійно важливі якості.

Ціннісно-мотиваційний компонент фахової компетентності включає ставлення особистості до обраного фаху, внутрішню мотивацію до нього, існування фахових інтересів, потреб, мотивів, цінностей. На уроці виробничого навчання у ході спостережень і бесід майстер виявляє зацікавленість учнів комп'ютерною технікою і технологіями, у якому напрямі роботи з програмним забезпеченням вони прагнуть працювати або працюють, що вміють робити і на якому рівні, для чого це їм потрібно. Важливо також зрозуміти, чим зумовлений вибір учнем фаху: престижністю роботи в соціумі, потребою фахівців цього профілю на ринку праці, рівнем зарплати, це ще один щабель у здобутті в майбутньому спорідненої професії, здібності до обраної професії. Якщо мотивація обрання фаху учнем перейшла із зовнішньої у внутрішню, це дозволяє припустити у нього вже наявність фахових цінностей, які у подальшому будуть розвиватися до вищих рівнів.

Когнітивний компонент фахової компетентності працівника характеризує інтелектуальну сферу, наявність систем технічних та інформатичних знань. Рівень сформованості цього компонента можна визначити за показниками загальнотехнічних, загальнопрофесійних і професійних знань, умінь, здатностей до роботи з комп'ютерною технікою і програмним забезпеченням, технічними знаннями стосовно комп'ютерної техніки, екологічними знаннями, вміннями і здатностями. Саме цей компонент компетентності формується на кожному уроці виробничого навчання.

У формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців велику роль відіграють активні методи навчання, які використовують для активізації та інтенсифікації навчально-виховного процесу, а конкретно – через навчально-пізнавальну ознайомлюють із професійною діяльністю. Які саме методи застосовувати, залежить від навчальної мети, особливостей професії та тих, хто навчається. Який би метод не вибрав майстер, він має сприяти виявленню особистісних рис – працездатності, творчості, ініціативності, а також важливих для професії якостей. Активізуючими засобами на уроці виробничого навчання виступають: самостійні пояснення явищ і процесів, відстоювання власної думки, участь у дискусіях, взаємооцінювання, навчання відстаючих учнів, самостійний вибір завдань, розв'язок пізнавальних завдань, рецензування, самоперевірка, рефлексія. Активні методи навчання лежать в основі таких педагогічних технологій: ігрові технології (організаційно-діяльнісні, рольові й економічні ігри); проблемне навчання (частково-пошуковий метод, технологія навчального дослідження, евристичне навчання); проектне навчання; інтерактивні технології (технологія проведення дискусій, тренінгова технологія); технологія комунікативного навчання; технології інтенсифікації навчання на основі схемних і знакових моделей

навчального матеріалу (опорні конспекти, застосування графів). Особливістю застосування їх на виробничому навчанні є те, що майстер має добре знати їх можливості для конкретного навчального матеріалу.

На нашу думку, в формуванні фахової компетентності операторів комп'ютерного набору ефективним є використання методу проектів. Проте найбільшою ефективністю його застосування буде тоді, коли учень сам визначить мету проекту і мобілізує внутрішні та зовнішні ресурси для її досягнення. Роль майстра – у створенні відповідної педагогічної ситуації. Пересторогою може бути вимога не зловживати цим методом, оскільки його застосування не гарантує засвоєння всіх необхідних знань.

Праксеологічний компонент фахової компетентності характеризує практичну здатність фахівця, зокрема оператора комп'ютерного набору, в процесі навчальної чи реальної професійної діяльності як у лабораторії (майстерні), так і на підприємстві (виробництві) успішно реалізувати компетенції на робочому місці. Оскільки ці компетенції відображають, насамперед, фаховий досвід і культуру, то цей компонент компетентності буде продовжувати розвиватись і після закінчення навчального закладу. Чинниками впливу на ефективність майбутньої професії є фахові досвід, культура і стиль діяльності. На уроках виробничого навчання майстер повинен постійно наголошувати на важливості у працівника високого рівня виконавчої культури, оскільки її рівень впливає на якість виконання його роботи і роботи підрозділу, в якому він працює. У робочому колективі цінують тих працівників, роботу яких не потрібно переробляти або доробляти, а тим більше навмисно контролювати, які вміють працювати самостійно і в колективі, не конфліктують з іншими працівниками, які вирішення власних інтересів вбачають у реалізації інтересів підприємства (фірми, закладу).

Суб'єктний компонент фахової компетентності виявляється в тому, чи особистість усвідомлює себе суб'єктом фахової діяльності та ставиться до себе як до професіонала. Для розвитку професійної суб'єктності необхідно розвивати в себе професійну саморефлексію. Щоб розвинути в учня професійну самооцінку, майстер на уроках повинен давати йому можливість виявляти самостійність при виконанні навчальних завдань і розвивати в нього вміння оцінювати власну виконану роботу. Якщо етап контролю за власною роботою учень пройшов успішно, то йому майстер може доручити оцінити виконану роботу інших учнів. У цьому випадку учень зможе використати свої професійні знання і вміння для оцінювання роботи і таким чином збільшити власний професійний досвід. Для розвитку цього компонента важливою є рефлексійна діяльність учня на уроці, при систематичному використанні якої він усвідомить для себе

необхідність професійного самовизначення, норми і моделі професійної поведінки і зможе зважити власні можливості.

Наявність в особистості професійно важливих якостей потрібна для успішної професійної самоактуалізації та самореалізації. Для операторів комп'ютерного набору до найважливіших якостей можна віднести такі: уважність, зосередженість, вміння працювати з масивами інформації, розвиненість логічного, абстрактного, технічного й образного мислення, розвиненість відчуття самозбереження, саморегуляція почуттів, вміння знаходити та впроваджувати нове в практику своєї професійної діяльності. Під час проведення цільових обходів під час уроку майстер повинен звертати увагу на те, в чому учні відчують труднощі при виконанні завдань, і допомогти їм свідомо їх усунути. Найбільшим недоліком роботи майстра при роботі з групою може бути неврахування індивідуальних стилів роботи учнів з інформацією загалом і на комп'ютері зокрема, оскільки це провокує подальше незнання і відсутність розуміння в учня його причин (за умови, коли учень намагається вчитися).

Таким чином, до психолого-педагогічних аспектів впровадження компетентнісного підходу на уроках виробничого навчання відносимо: професійне навчання майбутніх фахівців має ґрунтуватись на основних ідеях компетентнісного підходу, які пов'язані з вивільненням їх особистісного потенціалу, прагненням до успіху в житті; результативність компетентнісного підходу в професійній підготовці в ПТНЗ залежить від системності і цілісності, а також шляхів його впровадження у навчально-виховний процес, ставлення до нього учасників процесу, їх бажання вдосконалюватись і поглиблювати свій досвід; провідну роль у формуванні фахової (професійної) компетентності учнів ПТНЗ виконує урок виробничого навчання, зокрема готовність майстра до впровадження компетентнісного підходу, проте і надалі є актуальними міжпредметні зв'язки для формування професійної позиції учня і з часом перетворення його у професіонала.

4. Упровадження компетентнісного підходу переорієнтовує зміст навчання, його методи і педагогічні технології на розкриття і становлення особистісних якостей учня, необхідних у майбутній професійній діяльності.

До подальших напрямів дослідження відносимо розробку навчальних посібників і методичних рекомендацій для особистісно-професійного розвитку учнів на уроках виробничого навчання. Ці засоби допоможуть майстрам виробничого навчання підвищити свою психологічну і педагогічну готовність до впровадження нового підходу в професійну підготовку учнів.

1. *Баклицький І. О.* Психологія праці : підручник / *І. О. Баклицький*. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К. : Знання, 2008. — 655 с.

2. *Божко Н. В.* Формування ключових компетенцій учнів професійного навчального закладу на основі інтеграції знань / *Н. В. Божко* // Нові технології навчання : науково-методичний збірник / Інститут інноваційних технологій змісту освіти , Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. — Київ ; Вінниця, 2011. — Вип. 69. — Ч. 1. — С. 152—156.
3. *Вербицкий А.* Контекстное обучение в компетентностном подходе / *А. Вербицкий* // Высшее образование в России. — 2006. — № 11. — С. 39—46.
4. *Лызь Н. А.* Компетентностно-ориентированное обучение: опыт внедрения инноваций / *Н. А. Лызь, А. Е. Лызь* // Высшее образование в России. — 2009. — № 6. — С. 30—36.
5. *Мічіо Кайку.* Візії: як наука змінить XXI сторіччя / *Кайку Мічіо* : пер. з англ. *Анжела Кам'янець*. — Львів : Літопис, 2004. — 544 с.
6. *Реан А. А.* Социальная педагогическая психология : учебное пособие / *А. А. Реан, Я. Л. Коломинский*. — С.-Пб. : Питер, 1999. — 416 с.
7. *Ягунов В. В.* Методологічні основи розуміння та обґрунтування понять “компетентність” і “компетенція” щодо професійної підготовки майбутніх фахівців / *В. В. Ягунов* // Нові технології навчання : науково-методичний збірник / Інститут інноваційних технологій змісту освіти, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. — Київ ; Вінниця, 2011. — Вип. 69. — Ч. 1. — С. 23—29.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2012

О. Стечевич

Психолого-педагогические аспекты внедрения компетентностного подхода на уроках производственного обучения

Рассматриваются психолого-педагогические аспекты внедрения компетентностного подхода на уроках производственного обучения. Раскрываются особенности деятельности мастера по формированию профессиональной компетентности учеников на уроке с учетом структуры его личности.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, профессиональная компетентность, структура профессиональной компетентности, производственное обучение, личность.

О. Stechkevych

Psychological and Pedagogical Aspects of Competence Approach Introduction into the Industrial Training Lessons

The article considers psychological and pedagogical aspects of competence approach introduction into the industrial training lessons. The author reveals the peculiarities of activity of a specialist who forms the pupils' professional competence at a lesson taking into account the structure of their personality.

Key words: competence approach, competence, professional competence, structure of professional competence, industrial training, personality.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Л. Б. Лук'янова